

задля одного – урегулювати розбіжності. Крім того, вагомим плюсом примирних процедур є те, що під час їх здійснення оголошення та проведення страйків визнається незаконним (стаття 22 Закону України "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)"). Тим самим законодавець акцентує увагу сторін на те, що страйк застосовується як крайній засіб вирішення колективного трудового спору (конфлікти), адже є висока вірогідність того, що саме примирний орган зможе врегулювати розбіжності між найманими працівниками та роботодавцем.

Окрім цього, багаторічний досвід НСПП засвідчує, що страйк не вирішує в повному обсязі вимоги найманих працівників, супроводжується значними фінансовими збитками для підприємства, поглиблює протистояння між сторонами конфлікту. Тому примирні процедури – це оптимальний варіант для встановлення порозуміння між трудовим колективом та роботодавцем і налагодження соціального діалогу з найменшими матеріально-технічними витратами.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2009 р.

Ю.М. Черноус

**ПРАВОВА ОСНОВА
МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ**

Конституція України від 28 червня 1996 року закріпила положення, що "чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України" (ст. 9) [1, с. 4].

Таким чином, загальновизнані принципи й норми міжнародно-правових актів, з одного боку, є складовою частиною кримінально-процесуального права, і безпосередньо породжують права людини у кримінальному процесі, а з іншого – є важливою передумовою вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України [2, с. 1].

Розгляд обставин, які обумовлюють перспективи міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів, дозволяє констатувати, що його розвиток, з однієї сторони, детермінований кількісними і якісними змінами злочинності, а з іншої – вимогами, що виходять із міжнародного, кримінального і кримінально-процесуального законодавства України. Загальносвітові тенденції злочинності, її генезис в Україні, обумовлюють розширення у вітчизняному кримінальному судочинстві меж міжнародного співробітництва з компетентними органами зарубіжних країн.

Звісно, окреслена ситуація потребує ґрунтовного комплексного підходу до дослідження міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів, але в межах нашої наукової статті ми акцентуємо увагу на правову основу такого співробітництва.

Визначення правових основ міжнародного співробітництва є його необхідною умовою та передбачає, перш за все, необхідність визначення відповідних нормативно-правових актів міжнародного та національного рівня, дослідження їх змісту, і на цій основі – з'ясування особливостей здійснюваного ними правового регулювання.

Різним аспектам міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю присвятили свої роботи Ю.П. Аленін, П.Д. Біленчук, О.І. Виноградова, В.М. Волженкіна, О.Г. Волеводз, Л.Н. Галенська, В.М. Гребенюк, Ю.М. Грошевий, К.Ф. Гуценко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.Т. Маляренко, В.В. Молдаван, Н.І. Маришева, М.М. Михеєнко, В.В. Мілінчук, В.Т. Нор, В.П. Панов, М.І. Пашковський, М.І. Смирнов, В.М. Тертишник, В.П. Шибіко, В.П. Шупилов та інші вчені.

Враховуючи вагомість зазначених напрацювань, вважаємо доцільним зупинитися на з'ясуванні правових основ міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів: по-перше, шляхом визначення відповідних міжнародних та національних нормативно-правових актів; по-друге, шляхом дослідження їх змісту, значення та співвідношення.

Під правовою основою будь-якої діяльності зазвичай розуміють сукупність правових норм, які регулюють порядок здійснення відповідної діяльності. Вказані норми можуть міститися у різних правових актах як за їх назвою, так і за юридичним значенням.

Правову основу міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів вчені визначають по-різному. Крім того, розглядаються різні аспекти боротьби зі злочинністю.

Так, А.І. Дмитрів, А.С. Мацко, В.І. Муравйов визначають в якості міжнародно-правової основи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю угоди між державами: універсальні конвенції, регіональні конвенції, двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних справах та діяльність міжнародних організацій [3, с. 235].

Як зазначає А.Г. Маланюк, система правового регулювання порядку провадження у кримінальних справах, пов'язаного із міжнародними відносинами, складається з двох частин: міжнародних договорів (конвенцій) та внутрішньодержавного законодавства, яке на даний час переважно охоплює підзаконні нормативно-правові акти [4, с. 7].

С.Т. Пунь правовою основою міжнародного співробітництва українських правоохоронних органів з відповідними органами іноземних держав вважає ратифіковані Верховною Радою України конвенції Організації

Об'єднаних Націй, Ради Європи, рішення Ради глав держав і Ради глав урядів СНД, міжнародні багатосторонні і двосторонні договори держави, угоди і рішення таких органів координації взаємодії з партнерами із СНД, як Рада міністрів внутрішніх справ, Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб та інші, а також договори та угоди міжвідомчого характеру [5, с. 161].

На думку О.В. Узунової, правову основу здійснення міжнародної правової допомоги під час розслідування злочинів складають: 1) міжнародні міждержавні договори (двосторонні та багатосторонні): пакти, конвенції, договори, угоди; 2) міжвідомчі договори (угоди); міждержавні угоди з окремих питань, що стосуються взаємодії держав у боротьбі зі злочинністю [2, с. 16].

В.Т. Маляренко та Ю.П. Аленін вказують, що нині сформувалася наступна система нормативно-правових актів, які регламентують основи міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві:

а) універсальні багатосторонні міжнародні договори з питань прав людини;

б) спеціальні багатосторонні міжнародні договори з питань боротьби з окремими видами правопорушень та злочинів, в яких питанням взаємодії держав з надання допомоги з розслідування вказаних злочинів присвячені окремі частини договору;

в) універсальні багатосторонні міжнародні договори з питань правової допомоги;

г) універсальні багатосторонні міжнародні договори з питань кримінального судочинства (що регламентують окремі види взаємодії);

д) двосторонні договори України про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах;

е) двосторонні договори бувшого СРСР про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, щодо яких Україна є правонаступником;

є) консульські конвенції та угоди, які регламентують окремі питання взаємодії держав в галузі кримінального судочинства;

ж) відомчі міжнародні договори;

з) закони України, що містять положення, які регламентують порядок надання правової допомоги у кримінальних справах;

і) підзаконні нормативно-правові акти [6, с. 108 – 117].

І.В. Лешукова веде мову про правову основу надання правової допомоги в аспекті міжнародного співробітництва у кримінальних справах і подає даний перелік у вигляді системи, що якої входять: 1) міжнародні міждержавні договори (двосторонні і багатосторонні): пакти, конвенції, договори, угоди; 2) міждержавні угоди з окремих питань, що стосуються взаємодії у боротьбі зі злочинністю; 3) міжвідомчі договори (угоди) з цих

же питань. Ці документи мають спільні ознаки та риси, що дозволяє систематизувати їх за формою, найменуванням і суб'єктом укладання міжнародних договорів. Крім того, до правової бази міжнародного співробітництва у кримінальних справах також слід віднести національне законодавство з питань надання міжнародної правової допомоги і неписані норми (звичаї, традиції) міжнародного права (міжнародна ввічливість, взаємність та ін.) [7, с. 11].

Поважаючи наведені погляди авторів та напрацювання інших вчених, спробуємо сформулювати власний погляд із даного питання.

Особливість правового регулювання міжнародного співробітництва з розслідування злочинів полягає в тому, що ця діяльність регламентується як національними (внутрідержавними) нормативно-правовими актами, так і міжнародними.

До внутрідержавних правових основ міжнародного співробітництва відноситься перш за все, Конституція України, що містить положення, яке визначає міжнародні договори України частиною її правової системи (ст. 9 КУ) та зазначає, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 КУ).

Закріплення таких положень в Основному законі визначає напрям чинного законодавства в бік становлення пріоритету норм міжнародного права над нормами внутрідержавного права, а також відкриває можливість застосування норм міжнародного права правоохоронними органами при здійсненні діяльності з розслідування злочинів.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство нині знаходиться на стадії реформування. Певною мірою стосується міжнародного співробітництва ст. 31 КПК України: "порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України та міжнародними договорами України". Але ця єдина норма є бланкетною - відсилає до законодавства України і міжнародних договорів України.

Позитивно, що в проекті КПК України (реєстр. № 1233), конкретніше визначено законодавство, що регулює порядок провадження у кримінальних справах, ускладнених міжнародним елементом. Зазначено, що "порядок провадження у кримінальних справах на території України визначається на основі Конституції України цим Кодексом і міжнародними договорами України. У разі, якщо норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору" (ст. 1). Крім того, передбачено розділ "провад-

ження у кримінальних справах, пов'язане із міжнародними відносинами", що регламентує широке коло питань кримінального судочинства, пов'язаних із міжнародними відносинами.

Повноваження правоохоронних органів України з питань міжнародного співробітництва у сфері розслідування злочинів визначаються й Законами України, а також міжвідомчими та відомчими правовими актами, що роз'яснюють і деталізують порядок його здійснення.

Так, зокрема, Закон України "Про судову експертизу" 1994 року окремим розділом (IV) регламентує питання міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи. Законом України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" 1993 року визначено, що "міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю ґрунтується на нормах міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах" (ст. 7). Закон України "Про боротьбу з тероризмом" 2003 року містить розділ VII "Міжнародне співробітництво України у сфері боротьби з тероризмом", який регламентує ряд актуальних питань.

До міжвідомчих актів належить, насамперед, Інструкція про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, затверджена наказом Міністра юстиції України Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29 червня 1999 року та інші.

Вагоме значення мають відомчі акти Кабінету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України (зокрема, Інструкція "Про порядок зносин органів прокуратури України з компетентними установами іноземних держав" 1995 року, зі змінами і доповненнями, Наказ МВС України від 15.05.2007 № 158 "Про організацію міжнародної діяльності органів внутрішніх справ України", зі змінами та доповненнями).

Таким чином, міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства без національного законодавства здійснюватися не може, адже воно є його підґрунтям та рушійною силою.

До міжнародно-правових основ міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів відносяться міжнародні договори та міжнародні угоди України.

Згідно п. "а" 4.1. ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [8, с. 20], під міжнародним договором слід розуміти міжнародну угоду, що укладена між державами у письмовій формі і регулюється міжнародним правом, незалежно від того, чи міститься така

угода в одному документі, в двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від його конкретного найменування.

Закон України "Про міжнародні договори" 2004 року, тлумачить міжнародний договір України як укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2). Міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів (ст. 3).

Відповідно до статті 19 Закону, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Виходячи із зазначеного, слід з'ясувати, положеннями яких міжнародно-правових актів слід керуватися у розслідуванні злочинів.

Перш за все, діяльність із розкриття та розслідування злочинів зачіпає сферу прав і свобод людини. За таких умов правовою основою будуть провідні міжнародно-правові документи договірної та не договірної характеру, які закріплюють міжнародні стандарти прав та свобод людини. Це Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 року та інші.

Україна, вступивши до Ради Європи, ратифікувала ряд Європейських конвенцій, серед них Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї, Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр., Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 20 квітня 1959 року з Додатковим протоколом від 17 березня 1978 року.

Основним документом, що регламентує основи міжнародного співробітництва країн СНД, є Мінська конвенція 1993 року з додатковим Протоколом 1997 року до неї.

Нині в Україні діє близько тридцяти двосторонніх договорів про правову допомогу у кримінальних справах із країнами як ближнього, так і далекого зарубіжжя. Такі договори укладені із Російською Федерацією, Республікою Білорусь, Республікою Грузія, Естонською Республікою, Латвійською Республікою, Республікою Польща, Канадою, Сполученими Штатами Америки, Республікою Куба, Федеративною Республікою Бразилія та іншими.

Вони визначають об'єм і види правової допомоги при розслідуванні злочинів, можливість застосування процесуального законодавства запитуючої сторони під час виконання доручення, умови, підстави і порядок видачі осіб для кримінального переслідування тощо.

Існує ряд міжнародних документів – багатосторонніх договорів, які комплексно регулюють боротьбу з певними видами злочинних діянь. Такими є Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами 1950 року, Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 року, Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 року, Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року та багато інших.

Частиною правової системи України є також двосторонні договори бувшого СРСР про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах, щодо яких згідно з Законом України від 12 листопада 1991 року "Про правонаступництво України" (ст. 7), Віденською конвенцією про правонаступництво держав відносно договорів від 23 серпня 1978 року, з нотами України, направленими посольствами іноземних держав, Україна є правонаступником та в ній застосовуються положення цих міжнародних договорів СРСР [6, с. 110].

Ряд важливих угод укладено Кабінетом Міністрів України. Наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво у боротьбі зі злочинністю 2006 року; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Мальта про співробітництво у сфері правоохоронної діяльності 2008 року та інші.

Багате значення мають міжвідомчі угоди Міністерства внутрішніх справ України (наприклад, Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Російської Федерації 1992 року; Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Республіки

Польща 1992 року), а також міжвідомчі акти Генеральної прокуратури України (Наказ Генерального прокурора України 1993 року № 14 "Про використання в практичній діяльності Угоди про правову допомогу і співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Прокуратурою Республіки Молдова"). Слід зазначити, що міжвідомчі міжнародні угоди, які регулюють питання співробітництва у діяльності з розслідування злочинів, укладаються, як правило, для безпосередньої реалізації положень міжнародного договору України.

Аналізуючи правові норми чинного кримінально-процесуального законодавства, міжнародних договорів у цій сфері, можна зробити висновок про те, що міжнародне співробітництво у розслідуванні злочинів може здійснюватися й на засадах взаємності.

Вважається, що міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства на підставі принципу взаємності слід здійснювати у випадку відсутності з іноземною державою міжнародного договору чи угоди.

Це положення знайшло своє відображення у нормах деяких вітчизняних законодавчих актів та за текстом окремих міжнародно-правових договорів, угод. Доцільно закріпити дане положення й у кримінально-процесуальному законодавстві. Зокрема, влучною є стаття 634 проекту КПК України: "На території України міжнародна правова допомога у кримінальних справах надається та запитується на підставі міжнародних договорів України. При необхідності надання чи отримання правової допомоги за відсутності міжнародного договору з відповідною державою допомога може бути надана чи запитана на засадах взаємності".

Проте взаємність не обмежується зазначеним. Принцип взаємності є одним з визначальних принципів співробітництва при розслідуванні злочинів. Хоч він не завжди знаходить безпосереднє закріплення у вигляді окремої правової норми, але впливає з юридичної природи міжнародних договорів про правову допомогу, інших форм співробітництва при розслідуванні злочинів, учасницею яких є Україна.

Окреслені питання є об'ємними та актуальними, тому дослідження у цьому напрямі не слід вважати завершеним. Адже чинне міжнародне і національне законодавство, прагнення до взаємодії відкривають перспективи для плідної співпраці нашої держави із світовим співтовариством у боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод людини.

Література:

1. Конституція України. Закон України "Про Державний Гімн України": станом на 12 березня 2009 р. – К.: Видавничий дім "Скіф", 2009 – 48 с.
2. Узунова О.В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза" \ О.В. Узунова. – Київ, 2008. – 18 с.

3. Дмитрієв А.І. Міжнародне публічне право: Практикум / Дмитрієв А.І., Дмитрієв А.І., Мацко А.С., Муравйов В.І.; Відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, А.В. Губерський – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

4. Маланюк А.Г. Провадження у кримінальних справах, пов'язаних із міжнародними відносинами, за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза" \ А.Г. Маланюк – Київ, 2004. – 20 с.

5. Пунь С.Т. Проблемні аспекти правового регулювання міжнародного співробітництва правоохоронних органів України у сфері протидії транснаціональному наркобізнесу / С.Т. Пунь // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: 3-4.11.2006. – Дніпропетровськ: Дніпр. Держ. ун-т внутр справ – 2007. – С. 160 – 163.

6. Уголовно-процесуальний кодекс України: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – Х.: ООО "Одиссей", 2005. – 968 с.

7. Лешукова І.В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 "кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза" \ І.В. Лешукова. – Х., 2004. – 19 с.

8. Конвенція о праве международных договоров от 23.05.1969 г. // Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю та взаємна правова допомога (книга 1). Збірник документів. – К.: Юрінком, 1996. – 1184 с.

9. Інші нормативно-правові акти, наведені за текстом роботи, використано із джерела [Електронний ресурс] : інформаційно-правовий довідник "Приватний практик" – К.: DVD – вид-во ТОВ "Ліга Закон", 2009. – 1 електрон. опт. диск (DVD); кольор.; 12см. – Систем. вимоги: Windows 98/ME/NT 4.0/2000/XP/Vista. – Назва з контейнера.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2010 р.

В.П. Маковій

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ

Жодна з правових конструкцій сучасності не може бути об'єктивно дослідженою без звернення до її етимології, в тому числі й набувальна давність як новела вітчизняного цивільного законодавства. У зв'язку з цим прискіпливого аналізу потребують питання дослідження сутності розвитку набувальної давності в територіальних межах становлення вітчизняної юриспруденції.